

borbíró,² (aki mellé sok idő multával, 1818.-ban egy második borbíró is állítottak) a város hadnagyai, tizedeseinek szigorú vigyázása, a szegény ember nyilván több pénzhez jutott, ha borát maga árusította. Bizony meg is tette mindenki, akinek bátorsága volt megszegni a tilalmakat s vállalni az eléggé súlyos büntetés kockázatát.

A XVII. sz. közepe tájától 2 évszázadon át töméntelen jegyzést találunk a kurtakorcsmálkodókra kiszabott büntetésekről s az egyre-másra megújított statutumokról.

Előbb csak az idézett statutum pénzbüntetést kiszabó rendelkezését alkalmazták, mint: „Sandor Gergelyne hamis korcsoma árulásert fizetett f 3 d. 5“, „Csuka Miklos alnok korcsomaierit fizetett f 9 d 20“, „Toth Ersek Simon Matyas napa Alnok korcsomaert fizetnenek Tall. 11.“ (Adókönyvek. 1662. év), stb., majd (az 1710.—20.-as években már a pusztákön is elszaporodott s ott is üldözött kurtakorcsmatartókat) a pénzbüntetés mellett pálcával, (nőket korbáccsal is) fenytik, de természetesen ki nem irtják őket.

Különösen az 1780.—90.-es évekre olyan, soha nem tapasztalt módon üzük a tiltott haszonhoz jutásnak ezt a módját, hogy a tanácsai, bírói jegyzőkönyvek sok-sok oldala mással sincsen teleírva, mint a felfedezettek büntetésével. Papp László.

Madárláttá kenyér

Arany János Családi kör c. költeményében a mezőről hazatérő gazda tarisznyájában kutatnak a gyerekek, s örülnének, ha benne *madárláttá kenyérdarabcskát* lenének. De Bence is úgy bánik Miklóssal a Toldiban, mint kis gyerekekkel, s azt mondja neki a X. énekben: „Nesze, szolgám, *madárláttá cipót* hoztam“. A kifejezést Arany kétségkívül a nép ajkáról vette: a Nyr. Debrecenből idézi (5: 177). Nyíri Antal szíves értesítése szerint Szentesen is mondják: *madárláttá kenyér*. Mindig azt mondják az olyan kenyérről, amely megjárta a határt, Pl. kivitték az aratók, de egy része nem fogyott el, visszahozták. Száraz volt egy kicsit, de azért jó az a gyerekeknek, „*mer madárláttá*“. A szabolicsmegyei Gyulaházán is ismerik a gyerekek a *madárláttá kenyeret*, melyet apjuk a mezőről hozott haza (Nemes Gyula igazgatótanító úr szíves értesítése). Leher nagy Toldi-magyarázata szerint „így kedveskedik a paraszt gyermekének azon kenyérdarabbal, melyet a tarisznyában útról vagy mezőről hozott. *Madárláttá* = melyet a madár látott, azaz: mely künn volt a szabadban“.

Mint Simonyi (Nyr. 30: 44) rámutatott, hasonló kifejezéseket használnak a németek is. Így Nassauban azt mondják: *Da*

² Ennek tisztársa a *székbíró*, aki hasonlóképen városi hatósági monopoliumszerűen gyakorolt húsmérésre felügyelt.

hat's Vögelchen drüber gepfiffen 'a madárka füttyült fölötte'. A németek azonban leginkább a nyullal hozzák kapcsolatba a haza hozott kenyeret. A vadászok pl. gyerekeiknek ilyenket mondanak: *Das hab ich dem Hasen abgejagt* 'a nyultól szedtem el'. *Der Hase hat's im Walde gebacken* 'nyúl sütötte az erdőn'. A német nyelvterület számos vidékén, így Bács megyében, Sopron vidékén, Alsó-Ausztriában, Csehországban *Hasenbrot*-nak hívják az uti eleség maradékát, s néhol a nyaláncságot is. De nálunk is mondják: *nyülkenyér*, az a kenyér, melyet a pásztor este haza visz s gyerekeinek azt mondja, hogy a nyúl adta (Zala m. Szepezd, Nyr. 17: 236, MTsz). Ez a *Hasenbrot* fordítása, s Tolna megyében is használják a madárlátta kenyér mellett, s egy másik közlemény szerint a Dunántúl több megyéjében megvan mindkét kifejezés. Nattán Miklós szíves közlése szerint a *nyülkenyér* Kaposvárt és Tolnatamásiban használatos. Balassagyarmaton a kenyérmaradékot úgy nevezik: *nyulka sütötte* (Nyr. 30: 144). Noga Tibor szíves értesítése szerint a szintén nógrádmegyei Ipolyvecén a mezőről hazahozott kenyérré azt mondják: „*Edd meg, mert nyúltejjeel van bedagasztva!*”

A rokon livnyelvben is megvan a nyülkenyér: *Köps-lëba*. Loorits „*Volklieder der Liven*“ c. nagy munkájában a következőket írja róla: Ha az atya az erdőben, vagy valahol hazuról messzebb dolgozik, s este, mikor hazajön, a gyerekek eléje szaladnak, szétosztja köztük megmaradt déli kenyerét, s ezt mint nyultól kapott kenyeret *nyülkenyérnek* nevezik (32. l.). A livekhez ez a név és szokás bizonyára szintén a németektől jött. Az észtországi svédeknél a legelőről hazatérő pásztor a hazahozott kenyérré azt mondja, hogy az erdei anyóka (*skoella*) küldte. Ennek a kenyérnek a neve: *skoellasbre*, *skoallasbre* ('erdei anyóka kenyere'). Az erdőben dolgozó emberek is így hívják a hazahozott kenyeret. A svéd lakóssággal vegyest lakó észtek is átvették ezt a nevet, s észtil úgy hívják: *metsaella leib* (Ariste, OES Aastaraamat 1931: 3, 5).¹

Beke Ödön.

Jeles napokhoz kötött szokások és babonák Kalocsán

1. A szüret Kalocsán Teréz napnál tovább tart (okt. 15.).
2. A marhát *Mindszentkör* hajtják be.
3. A disznót *Nagyasszony*-napján fogják be.
4. A pásztorokat *Szt. Györgykor* és *Szt. Mihálykor* fogadják.
5. *Kisasszony*-napján a vetőmagot itt is hajnalban harmatra teszik, de még a nap első sugarának kipattanása előtt beviszik

¹ Erre az adatra Alo Raun mag. úr volt szíves figyelmemet felhívni.